

Назоўнік

§ 23. Назоўнік як часціна мовы: агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля.

Пачатковая форма

153. Прачытайце верш.

Воблака

Уткнуўшы ў бераг вудзільно́,
Я вуджу раніцою.
А воблака? Плыве яно
І небам, і вадою.
Нарэшце клюнула разок —
І рыбка немалая! —

З пяром гусіным паплавок
Пад воблака нырае...
Вада ў кругах! Вада ў кругах!
І неба ў ёй не тое...
А воблака? Яно ў руках
Трапечацца жывое.

А. Куляшоў.

● Якія выдзеленыя словы адказваюць на пытанне *х т о?*, а якія — на пытанне *ш т о?* Растворыце лексічнае значэнне гэтых слоў. Да якой часціны мовы яны адносяцца?

Назоўнік — гэта часціна мовы, якая абазначае прадмет і адказвае на пытанні *х т о?* *ш т о?*: *глобус, падарожнік, карта, возера.*

Назоўнікі адносяцца да мужчынскага, жаночага або ніякага роду, змяняюцца па ліках і склонах.

Назоўнікі могуць выконваць ролю любога члена сказа: Святлана — шасцікласніца. Яна з маленства захапляецца мастацтвам саломалляцтва.

Пачатковай формай назоўніка з’яўляецца форма назоўнага склону адзіночнага ліку.

154. Прачытайце тэкст. Якое асноўнае прызначэнне назоўніка ў мове?

Назоўнік — важная часціна мовы. Яшчэ першабытныя людзі, пазнаючы навакольны свет, называлі прадметы і з’явы, і гэтыя найменні замацоўваліся ў мове. Па назіраннях вучоных, назоўнікі з’яўляюцца ў маўленні дзіцяці ў ліку першых слоў. І гэта зразумела. Дзіця з цікаўнасцю глядзіць на свет і хоча ведаць, як называецца ўсё тое, што яго акружае.

Назоўнік — самая прадстаўнічая па колькасці слоў часціна мовы. Амаль кожнае другое слова ў нашым маўленні — назоўнік (Д. Разенталь).

Запішыце апошні абзац тэксту. Дапоўніце яго двума-трыма сказамі для пацвярджэння думкі, выказанай аўтарам: *У выказванні пра ... было ўжыта ... назоўнікаў. Без назоўнікаў сказы былі б ...*

155. Прачытайце тэкст. Вызначце стыль маўлення. Абгрунтуйце сваё меркаванне. Назавіце моўныя сродкі, якія вызначаюць асаблівасці стылю. Да якога тыпу маўлення адносіцца тэкст?

Рыбалоў

На св..танні Андрэй і Юра селі (ў/у) човен і паплылі на знаёмыя м..сціны да (в)озера. Там добра браліся карасі і краснапёркі. Пасярод (в)озера быў маленькі (в/а)стравок, хлопцы даплылі да яго і закінулі (в)уды. Пачалі ц..рпліва чакаць клёву. За (ў/у)сю раніцу Юрка злавіў некал..кі плотачак, а Андрэй — аднаго карася.

— Бач ты, і яму захацелася **рыбкі!** — Юрка паказаў **рукою** на шэрага з серабрыстым живоцікам каршуна. — Не, даражэнькі, сёння і табе не пашанцуе.

Каршун зрабіў некалькі **кругоў**, нырнуў і стаў цяжка ўзнімацца ў паветра з вялікім **шчупаком** у кіпцюрах.

— А ты казаў, што яму не пашанцуе, — зірнуў Андрэй на Юрку.

— Снасці ў яго не такія, як у нас. Нездарма людзі прызвалі яго **рыбалавам** (Паводле У. Ляўданскага).

Назавіце пачатковую форму выдзеленых назоўнікаў.

Знайдзіце сказ са звароткам. На якое пытанне адказвае слова, што выступае ў ролі зваротка? У чым асаблівасць яго выкарыстання ў гэтым сказе? Якой часцінай мовы выражаны зваротак?

Спішыце першы абзац тэксту, раскрываючы дужкі і ўстаўляючы прапушчаныя літары. Першы сказ разбярэце па членах сказа.

Назоўнікі маюць розныя лексічныя значэнні. Гэта назвы канкрэтных прадметаў (*кніга, дом*), раслін (*кветка, трава*), асоб (*сусед, пісьменнік*), жывых істот (*воўк, шчупак*), з'яў прыроды (*маланка, дождж*), дзеянняў (*плаванне, бег*), апрадмечаных уласцівасцей (*смеласць, радасць*), розных падзей (*свята, сход*), абстрактных паняццяў (*думка, вечнасць*), прымет (*блакіт, сінь*).

156. Прачытайце тэкст. Падбярыце да яго загаловак.

Калі ёсць што самае прыгожае ў свеце, то гэта воблакі. О, як яны збіраюцца! Як плывуць і растуць у сіняе!

Толькі воблакі могуць сказаць пра нястрымны рух жыцця. Іх трэба навучыцца чытаць і разумець. Воблакі бываюць высокія і нізкія. На два паверхі і нават на тры. Ёсць рэдкія і суцэльныя. Ёсць хмары і хмаркі. Ёсць похмаркі. Адны прыносяць яснасць, другія — непагадзь і навальніцу.

Воблакі ўпрыгожваюць неба, апрачаюць яго (*Паводле І. Грамовіча*).

Знайдзіце ў тэксце назоўнікі. Выпішыце іх, размеркаваўшы па наступных групам: 1) назвы прымет; 2) назвы абстрактных паняццяў; 3) назвы з'яў прыроды; 4) назвы дзеянняў.

- Выпішыце з тэксту роднасныя словы, абазначце карань.

§ 24. Агульныя і ўласныя назоўнікі. Правапіс уласных назваў

157. Прачытайце тэкст. Як вы думаеце, якіх назоўнікаў у беларускай мове больш: агульных ці ўласных?

Назоўнікі падзяляюцца на агульныя і ўласныя. Агульныя адрозніваюцца ад уласных тым, што яны называюць аднародныя прадметы (*брат, чалавек, радасць, чырвань*), а ўласныя з'яўляюцца назвамі адзінкавых прадметаў (*Мінск, Няміга, (плошча) Перамогі, Алеся*).